

РЕЦЕНЗИЯ

за защита на дисертационен труд на тема:

„Playing for a living : онлайн покерът и покер професионализъмът в България“

На

Димитър Дончев Кацарски

Докторант към катедра Социология на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, за придобиване на научна и образователна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология, науки за културата 05.11.01 (Социология).

Научен ръководител:

проф. д.с.н. Таня Бойчева Чавдарова

Рецензент:

доц. д-р Петя Иванова Славова, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“, Философски факултет, катедра Социология,
член на научно жури, утвърдено със заповед на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски“ № РД-38-102 от 13.02.2019 г.

1. Достойнства/ приносни моменти:

Дисертацията на Димитър Кацарски представлява едно цялостно проведено емпирично социологическо изследване, отличаващо се с няколко ясни и неоспорими достойнства. *На първо място*, в дисертацията, като изследователски предмет са конструирани специфичен тип актьори – т.нар. „покер професионалисти“, общностите които създават (покер общества) и практиките, които развиват. Тези актьори, общности и практики не са социално видими и разпознаваеми нито през нормативни регулации, нито в публичния дискурс. Те обаче не са „девиантни“, в смисъл на престъпни, но пък са, ако погледнем на тях със социално възприетите и наложените стереотипи за „нормалност“. Това което ги отличава е, че напълно легално (защото никой и нищо не им го забранява и не ги ограничава) доста от тях генерират огромни доходи, без отново, напълно легално, да дължат и лев за данък, нито пък дейността им да се разпознава официално като нормална трудова дейност. Затова и едно от ключовите достойнства на тази дисертация, е че разкрива нов предмет на изследване – „невидимите“ и „неразпознати“, реално съществуващи социално-икономически актьори. Те не са „девиантни“, но не се вписват и в общата представа за „нормалност“, а днес съществуват благодарение, макар и не само, на виртуалното пространство. Кой са тези актьори и какви са техните общности, как функционират, как стават възможни, са изследователските въпроси, чрез които Димитър ги прави видими и познаваеми. От тази гледна точка, заради насочването към невидимото-неразпознато-съществуващо и търсенето

на неговите социални, икономически и политически основания като такова, дисертацията на Димитър заслужава адмирации.

На второ място, дисертацията на Димитър Кацарски съдържа много силен прагматичен тип „policy“ заряд, в смисъл че е добра подготовка, даваща базирани на данни аргументи в няколко посоки: 1) защо покер-професионализмът изисква специално политическо и обществено внимание, за да бъде регулиран като икономическа и професионална дейност; 2) защо подобна регулация би решила не само икономически проблеми, свързани с данъчното облагане, но и социални такива, свързани с преодоляване на социалните стереотипи, формирани се по повод на покер-играещите; 3) конституирането на нова професионална група, което би позволило да се разграничат по-добре професионалните игри, изискващи знания и умения и поради това предпазващи от социални девиации от хазарта, разчитащ основно на „вярвания в късмета“ и водещ до сериозни социални проблеми, особено сред младежките групи.

На трето място, изследването на общността на покер-професионалистите е първото по рода си в България и в този смисъл, тази дисертация е единствения систематичен източник, от който може да се почерпи знание за съществуването на този феномен.

В края на тази част от рецензията, изявяваща приносите на дисертацията бих подчертала, че Димитър Кацарски се намира в особена, благоприятна на пръв поглед позиция спрямо изследователския предмет, защото самият той е покер-професионалист, а така обособеният изследователски предмет, заради неговата социална, политическа и икономическа „невидимост“ трудно би могъл да бъде опознат от „външен не-играч“. Същевременно, тази потопеност на изследователя в предмета на изследването не е отрефлектирана достатъчно в дисертацията като специфична методологическа позиция, а би трябвало, за да аргументира по-ясно специфична гледна точка и подход на изследване. Казвайки това, преминавам към втората част от рецензията, която е насочена по-скоро към елементите от дисертацията, изискващи още изследователски усилия и пораждащи въпроси.

2. Някои ограничения на дисертационния труд, коментари и въпроси

Относно предмета и изследователските въпроси

Отвъд приносните моменти, дисертацията като замисъл (дизайн на изследване) и структура (реализация на дизайна) страда от някои, бих казала, хронични проблеми, защото са свързани с формулирането на изследователските въпроси, предмет, цели, задачи и хипотези, както и с понятийния апарат. Започвам с предмета и изследователските въпроси. На стр. 8 Димитър Кацарски заявява, че предмет на дисертацията е феномена „покер-професионалист“, а основният въпрос е съществува ли покер професионализмът у нас (...) и ако да, кое го прави възможен. Очевидно е, че няма как дисертацията да има за предмет нещо, за което пита дали изобщо го има, а това е очевидно най-малкото, заради личната потопеност на изследователя в предмета, показваща, че покер-професионализмът съществува, макар и мащабите му да са непознати. Онова, което всъщност не е ясно и си струва да бъде изследвано е *как* тази игрова дейност, проявява тенденции за професионализация?; как се заражда и постоянства във времето, оставайки социално,

политически и икономически неразпозната? Затова бих казала, че действителният предмет на тази дисертацията е процесното конструиране на част от покер-играчите като професионалната общност, но „невидима“/ „неразпозната“ общност. Основният въпрос би бил свързан с причините за неразпознаването на тази общност и за запазването на статута ѝ вече повече от 15 години именно като такава? Кой има интерес от това? Какви са социалните, икономически и политически сили, които я конструират като невидима и отказват да я разпознаят? Заради начина на формулиране на предмета и на основния изследователски въпрос, дисертантът не успява да формулира и ясен изследователски обект, който да зададе фокус и конкретика на дисертацията, и който да се превърне собствено в обект на изследване. В Предговора се споменават няколко аспекта, които имат за цел да конкретизират предмета и да играят ролята собствено на обект/ фокус на изследване и това са т.нар. (1) технически основания за професионализация, целящи по думите на дисертанта да проверят физическите основания за появата на феномена (стр.8), (2) профил на покер-професионалиста; (3) Покер професионалистът и обществото, (4) покер-професионалистът и държавата; (5) покер професионалистът и покер-обществото. Така формулирани, те издават най-откровено липсата на фокус, защото преповтарят обективно съществуващи структури, в които всеки един социален актьор практически е потопен, макар и по различен начин, независимо дали е покер-професионалист или университетски преподавател. Аз лично останах изненадана от този начин на (не)прецизиране на изследователския предмет, защото в дисертацията Д. Кацарски показва, че познава и е типологизирал проблемно-тематично съществуващата литература върху покер-играчите. В тази връзка бих искала да попитам кое наложи така общо и тавтологично да бъде формулиран изследователския предмет и неговите аспекти, а да не бъде избран например един специфичен фокус, какъвто е този за отказа на държавата до момента да припознае покер играчите като социално-икономически и професионални актьори и да дефинира специфичен икономически и/ или професионален статут? Самият Димитър подчертава на няколко места именно този начин на реакция на държавата, извежда го и като специфичен аспект на изследване, но реално държавната регулация се цитира само от гл.т. на това дали се облага или не покерът, споменава се и активността на определена група покер играчи по повод на законовите промени от 2012 г., но чрез позоваване на две предавания по „BTV Novinite“ и по „Bulgaria On Air“ и не се навлиза повече в съдържателно изследване и анализ на произведената регулация и нейните дефицити (стр.156-158; 205-206). По подобен начин, частично и буквално, „напъхано“ в последните 3-4 страници от последната глава е анализиран и въпросът, засягащ покер обществото (стр.199-204) – също заявен като един от основните изследователски аспекти. Реално, аспектът който е най-широко застъпен в изследването и може да се приеме за негов фокус, е свързани с т.нар. технически основания за професионализация на покера. Тази конструкция на дисертацията поражда и въпросът това ли е най-важният аспект за професионализация на покера? Ако това е така, то защо са изведени като изследователски задачи другите специфични аспекти?

Хипотези

Що се отнася до хипотезите на изследването има една (стр.11), която поражда въпрос, тъй като предполага пряка положителна връзка между степен на професионализация и нива на

печалба от дейността. Тази хипотеза гласи: „*Колкото по-дисциплиниран е определен покер-професионалист, толкова по-високо ниво на „професионализъм“ ще има той, т.е. ще изкарва повече пари.*“ (стр.11) Въпросът ми е на какво се базира тази хипотеза, т.е. как е формулирана тя? Този въпрос е породен от факта, че в дискутираните теоретични източници, отнасящи се до професия и професионализация, става ясно, че няма един единствен критерий, по който да съдим за степен на професионализация и за характеристиките на една професия (стр. 115-124). Нещо повече, нивата на печалба далеч не винаги се свързват с професионализацията и сам дисертантът на стр. 49 стига до подобен извод, макар и формулиран като отворен въпрос. Тази хипотеза буди недоумение и заради начинът, по който професионализацията е операционализирана в гайда за полу-структурирано интервю (стр. 16-17 и Приложения). Там тя се свежда до набор от под-понятийни индикатори, само един от които е свързан с нивата на печалба. Защо обаче в хипотезата за професионализация, печалбата е изведена като основно важна и едва ли не като единствен индикатор не става ясно.

Методология

В сравнение с първия вариант на дисертацията, обсъждан по време на вътрешната защита, Димитър Кацарски е редактирал значимо методологическата част от дисертацията, за което заслужава адмирации. Въпреки това, буди недоумение начинът, по който се описва използването на гайда за полу-структурирано интервю като инструмент за регистрация и анализ на качествени данни. На стр. 16 се казва, че отделните категории от гайда (тематични полета) се използват по отделно за анализ на различните хипотези. Това е техника за анализ привнесена от количествените изследвания, използващи въпросника като методика за регистрация, която обаче е несъвместим с качествените анализи на данни, какъвто провежда дисертанта. Като илюстрация на този коментар бих посочила, че в хода на едно интервю респондентите говорят по дефиниция асоциативно, а не структурирано, т.е. обичайно регистрираме данни по определен въпрос/ хипотеза, дискутирайки различните тематични полета от гайда, при това най-често „кръстосано“, а не само определени от тях и то подредено, по категории. Обратното би означавало, че използваме гайда като въпросник, което подменя спецификата на самия метод.

Понятиен апарат

В дисертацията си Димитър Кацарски дефинира като основни понятия няколко термина – „игра“, „пари“, „труд“, „професия“ и пр. По същество всяка една от тези всекидневни категории е проблематизирана като научно понятие и е представена чрез интерпретация на един ключов автор, но понятията се дискутират общо, „по принцип“, като философски категории, освен това се дискутират безотносително на специфичен методологически подход/школа, следван от цитираните авторите. Това води до илюстративна, формална употреба на тези понятия. Според мен присъствието им по този начин в дисертационния текст се дължи на липсата на разграничение между аналитично понятие с оглед предмета на дисертацията и всекидневни термини (игра, пари, собственост), обяснение за които са потърсени във философската и социологическа литература. Тук дори не е направен опит чрез намерените литературни източници да се конструира предмета на изследване върху

примера на покера, заради което и примерите, с които се илюстрират различни теоретични разсъждения са най-различни и много рядко собствено от областта на покера. По-конкретно, частта, посветена на понятията за професия, професионализъм и професионализация е разработена по същия начин илюстративно, чрез споменаване и позоваване, но без съдържателен анализ. Например, съществуването на Харвардската и Чикагската школа в изследванията на професиите е споменато (стр.116), но не е проблематизирано, т.е. няма и заемане на позиция от страна на автора спрямо единия или другия подход. Чрез този подход при анализа на литературата, Димитър Кацарски е пропуснал шанса да попадне на аналитични инструменти, разработени от представители на първата и втората Чикагска школа по повод именно на „а-нормалните“ професии – тези на професионалните боксьори, на проститутките, на джаз музикантите и танцьорите от нощните клубове, картоиграчите. Това е изследователската традиция, която в най-голяма степен се доближава на предмета на изследване и до начинът, по който той е проигран в самата дисертация. Понятията за „професионална траектория“, „професионален свят“, „девиантна кариера“, „морално предприемачество“, „професионални сегменти“, разработени предимно от Еверет Хюс, Хауърд Бекер и Анселм Строс, но и от техните колеги, а впоследствие и ученици, можеха да дадат социологическа плътност на текста и да го превърнат в една наистина пълноценна социологическа интерпретация. Казвам това, не за да натрапя конкретна парадигма и интерпретация, а защото терминът професионализъм е изведен в заглавието, а реално на социологическа реконструкция на това понятие са посветени общо 10-на страници, при това напълно формално-илюстративно.

Относно скритите общества и подбора на респонденти

Макар че, покер-професионализъмът се установява като „неразпозната“, „невидима“, макар значима като икономически резултати и професионална като дейност игра, на стр. 12. в дисертацията се казва, че след регулацията, настъпила след 2012, играта на покер може да се практикува и чрез заобикаляне на легалните средства. В дисертацията обаче не се проблематизира този аспект на легално-нелегално практикуване на покер и как то оказва влияние върху професионализацията от гл.т. на изграждане на лична и социална професионална идентичност? С други думи, професионалните покер играчи (от различните категории) използват ли „блокирани“ сайтове, говорят ли за това, позиционират ли се спрямо тях. Изобщо употребата на нелегални средства за достъп до покер сайтове, които официално не са разрешени след 2013 използва ли се от членовете на общността като критерии за професионализация? Този въпрос буди интерес по принцип, защото в литературата „престъпването на правилата по правила“, т.е. играта по ръба на закона и дори отвъд него, в някои случаи се интерпретира като знак за висок професионализъм (Becker 1967) но тук го задавам, защото той се дискутира единствено в методологическата част, когато се изяснява методът за подбор на респонденти. Защо е важно, предварително, т.е. за целите на подбора да е ясно дали интервюираните попадат в групата на т. нар „скрити“ общества или не? Защо отговорът на този въпрос не е поставен като задача на изследването, а е изведен като предварителен критерий за подбор?

Относно историята на парите и покера

Страници 28-47 са посветени на това що е покер, кога и как възниква. Става ясно, че играта се утвърждава в съвременния си вид първоначално в Американския юг, с всичките му етнически, расови и емиграционни проблеми. Отвъд интереса към самата история, се запитах каква роля играе тази част от дисертацията за самото социологическо изследване. Искях да разбера тази игра на „белите“ ли е, игра на „богатите“ ли е, игра на по-бавно индустриализиращ се юг ли е, но не разбрах. Затова, според мен в тази си част дисертацията страда от липса на социологизиране на технологията на самата игра и от липса на социологизиране на историята.

3. Заключение

Отправените въпроси и критични коментари не трябва да оставят съмнение, че представеният за защита труд е дисертабилен и отговаря на изискванията за провеждането на едно самостоятелно социологическо изследване. Бих казала, че поставените въпроси и коментари подчертават качествата на представения труд и насочват към възможности за бъдещото му разгръщане.

Смятам, че на Димитър Дончев Кацарски трябва да бъде присъдена научната степен „доктор“, по професионално направление 3.1. Социология, Антропология, науки за културата (Социология).

09.05.2019 г.

Петя Славова